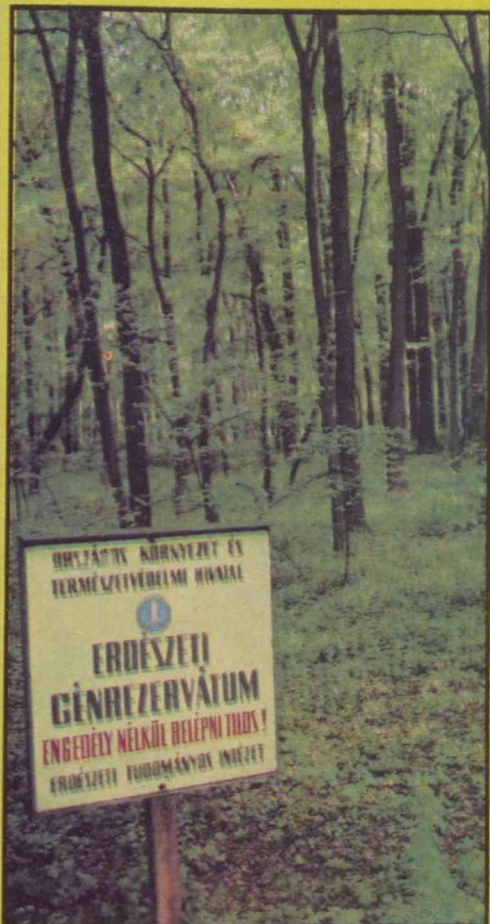

A baktai Nagyerdő erdészeti génrezervátum

A Nyíregyházát Vásárosnaménnyal összekötő út közepe táján, Levelek és Baktalórántháza között nagy kiterjedésű összefüggő erdő hús mélye csalogatja egy kis felüldülésre az áthaladó utasokat. Az út melletti tábla azonban megálljt parancsol: a terület erdészeti génrezervátum, ahová csak külön engedéllyel lehet belépni! A kellemes erdei sétáról azonban nem kell lemondani, hiszen az Ófehértóig húzódó, mintegy 1000 hektáros erdőnek csupán három kisebb darabja védett, a szigorúan védett rész pedig mindössze 3 hektár. A baktai Nagyerdőt nemcsak azért óvják, mert idős, magtermő fái az erdő természetes felújításához szükséges kiváló tulajdonságú szaporítóanyagot adják, hanem azért is, mert segítségével Alföldünk e részének 3–4000 évvel ezelőtti növénytakarója tanulmányozható. Azt az időszakot (i. e. 2500–800), amikor a baktai erdő keletkezett, bükk I. korszaknak, vagy szubboréálisnak nevezik. Az emberiség ebben az időben ismerkedett meg a bronzsz-közök készítésének művészetével. Az előző korszak, a tölgyfázis (i. e. 5000–2500) éghajlata meleg, szubmediterrán jellegű volt, amelyben melegkedvelő tölgyesek és kevert lombú erdők borították hazánk területének nagy részét.

A bükk-korban – főleg középhegységeinkben

A baktalórántházi gyertyános-tölgyes

A gyertyánfák között egy-egy évszázados kocsányos tölgy dacol az idő múlásával

– hűvösebb és csapadékosabb, kiegyenlítettebb lett a klíma. Ennek hatására visszaszorultak a tölgyesek, és előbb a magasabb hegyeken terjedtek a bükkerdők és a gyertyános-tölgyesek, majd később az Alföldre is húzódtak. Így került ma a 400–600 méter magasságban élő gyertyán Ófehértó, Nyírbátor, Tornyospálca, Nyírmártonfalva és Gut környékére.

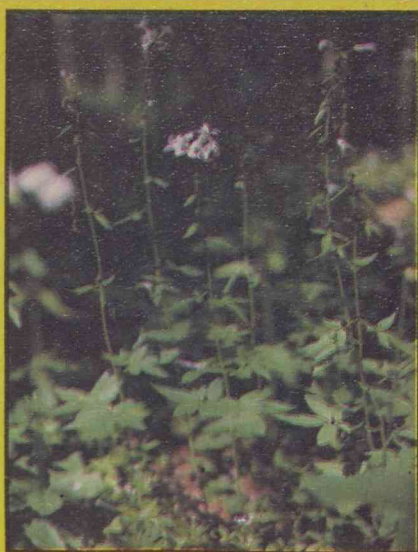
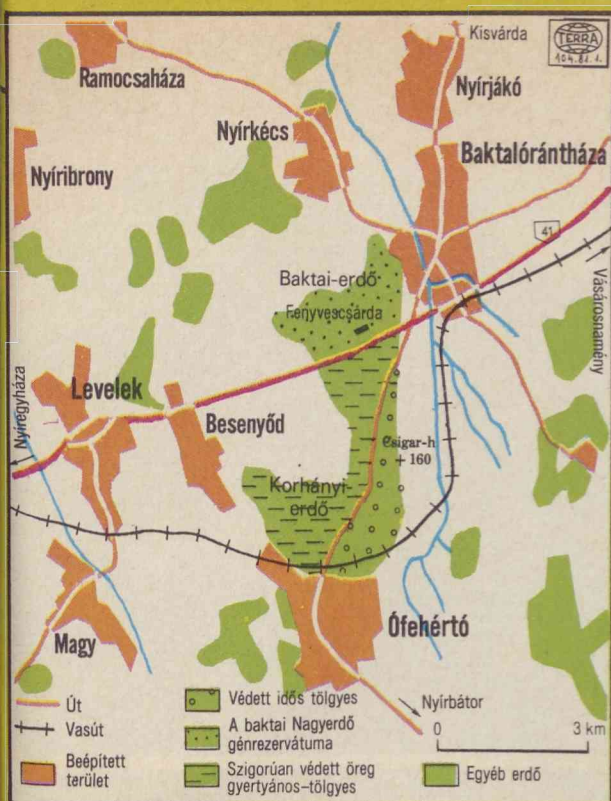
A bükk I. korszakban volt a legnagyobb az erdők területe az Alföldön. Azóta az emberi beavatkozás hatására egyre fogy az erdő, s fajfajösszetételük is erősen megváltozott. A gyertyános-tölgyesek veszedelmes gyorsasággal összezsugorodtak, és bár Kaán Károly már 1931-ben javasolta ennek a területnek a védetté nyilvánítását, arra csak az utolsó pillanatban, 1954-ben került sor.

Ennek „köszönhető”, hogy a baktai Nagyerdő, a hozzá csatlakozó Korhányi erdő és Ófehértói erdő ma már nagyrészt akácokból, helyenként nyárasból vagy erdeifenyvesből áll.

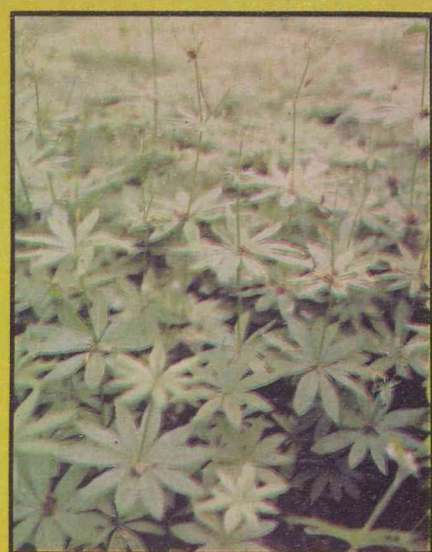
Az Alföldön kialakult gyertyános-tölgyesek nemcsak abban térnek el a hegyvidéki, klímaazonális gyertyános-tölgyes társulásoktól, hogy 300–400 méterrel alacsonyabban, sík vidéken találhatók, hanem abban is, hogy a kocsánytalan tölgy helyett kocsányos tölgy a felső koronaszint fája. Az alatta levő gyertyán erősen záródó lombja kevesebb fényt és hőt enged

az erdő belsejébe, mint a magasabbra növő, de laza koronájú tölgy. Ezért és a magas talajvízszint hűvösebb, párásabb mikroklímát biztosító hatása miatt maradtak meg aljnövényszerűen a hűvösséget és árnyékot kedvelő hegyvidéki növényfajok. A virágzáshoz és a termés beérleléséhez azonban nekik is sok fény kell, amit csak a lombfakadás előtt kaphatnak meg. Nem csoda hát, hogy lombfakadás előtt a tavasz valóságos virágszönyeg terít a kopász fák alatti laza avarra.

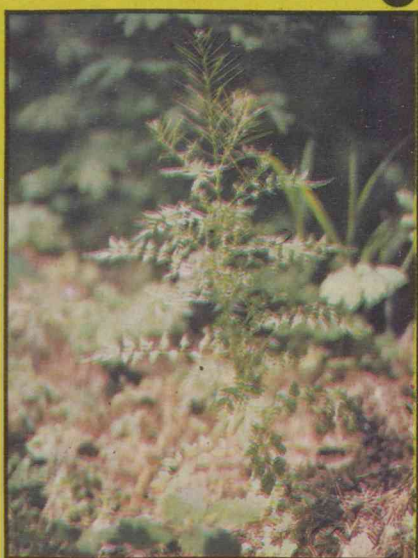
A baktai erdőben két tömegesen megjelenő növényfaj kelti föl a figyelmet. Az egyik a 30–40 cm magasra megnövő, halvány lilás-piros, keresztesvirágú hagymás fogasír, régi nevén foganótt fű. Leveleinek hónaljában barnásszínű hagymácskák vannak, amelyek a földre hullva új növényekké fejlődnek. A talajban lévő gyökértörzsön fog alakú pikkelyes aljleveleket látunk. A gyökértörzs kivonatát valaha gyógyszernek használták gyermekek hasbántalmai ellen. A környéken csak Bátorligeten él még, egyébként középhegységet kedvelő faj. Amilyen gyorsan beborítja a sok nyúlank, pirosas virág az erdő alját, olyan gyorsan tűnik el a szép látvány, átadva helyét más, szerényebb megjelenésű „szereplőknek”. A középhegységi bükkösök és gyertyános-tölgyesek lakója, a bogernyős virágzatú szagos

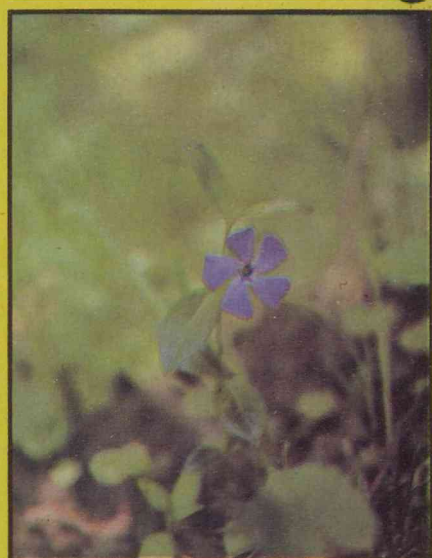
1

2

3

4

- 1 Az erdőben tavasszal tömegesen jelennek meg a nyúlank hagymás fogasír liláspiros virágai
- 2 Helyenként teljesen elborítja a talajt a bükkösök és gyertyános-tölgyesek jellemző növénye, a buzér-félék családjába tartozó szagos müge
- 3 A virágrúgó kakukkforma az idős erdeifenyves aljnövényzetében is megmaradt
- 4 A kis télizöld szép virágai, télen is üdezőld levelei miatt kedvelt disznóvénny lett. (A szerző felvételei)

müge is ritkaságnak számít az Alföldön. Erdőben tapintású levelei örvökben állnak. Kellemes illatát a benne levő kumarin adja. Este és eső előtt, a páradúsabb levegőben a fűszeres illat megerősödik. Bor, dohány és tea keverékek illatosítására használják. Főzete gyengén izzasztó hatású, íze fűszeres, keserű.

Jellegzetes növénye az erdőnek a virágrúgó kakukkforma. Összetett levelei fülesnyilas tövű, hasogatott levélkékből állnak. Apró fehér szirma néha hiányzik, könnyen lehull. Gyakran fölbbukkan a halványkék virágú, fényeszlöld levelei csodás ibolya és a világos lila színű, elágazó szárú erdei ibolya.

Az erdei varázslófü sűrű, horgas szőrökkel borított makkocskas termései az erdőben legelő állatok bundájába ragadva terjednek el. Úgy is szaporodik, hogy apró szárdarabkái meggyökeresednek, és teljes növény fejlődik belőlük. A gombaerő fejecskeszű ernyővirágzatáról kapta a nevét. Ez is gyógynövény: főleg sebek kezelésére használták, de torokbővítésre is alkalmas.

A nagytermetű nyves zsálya levelei jellegzetesen kihegyezett szíves-nyilas vállúak. Virágzata nyves mirigyszőröktől ragadós. Ajakos virágainak pártája sárga és pettyes. Közelel rokona a borzas szőrű erdei tisztosfü, mely

legalább annyira ritka lakója az alföldi erdőknek, mint a világoskék virágú, kúszó szárú, örökzöld levelű kis télizöld.

Az üde, árnyas környezetben jól érzi magát a zárt homoki tölgyesek jellemző növénye: a kellemes illatú májusi gyöngyvirág. Ez a szép növény mérgező hatású glikozidokat tartalmaz, melyeket szívgyógyszerként használnak. A fürtös salamonpecsét szárán 3-4 virág ül egy kocsányon, belőlük ibolyáskék boggyótermések fejlődnek. Évelő gyöktörzsén az előző évi földfeletti rész elhalása után kerek, pecsét-nyomszerű heg képződik. Ez is mérgező növény. A közönséges nyúlányék vagy ismeretebb nevén spárga halványzöld hajtásain a valódi levelek pikkelyszerűek és kicsik és az oldalhajtások hónaljában találhatók. Amit mi levélnek gondolunk, az valójában a levelek tevékenységét átvevő szár, úgynevezett fillokládium. Jól körülnézve fölfedezhetünk egy különleges életmódú és külsejű növényt: a közönséges madárfészeket. Klorofillt hiába keresünk benne, mert ez az orchideák rokonságába tartozó virágos növény – akárcsak a gombák nagy része – korhadéklakó. Töve körül elkaparva a talajt előtűnik pikkelyekkel borított rizómája, mely valóban madárfészekhez hasonlít.

Az erdő képe változatos. Vannak egészen elgyertyánosodott részei. A gyertyán ugyanis

könnyen és jól szaporodik magról, és az idők során teljesen kiszoríthatja a nehezebben felülő tölgyet. Máshol fehértörzsű nyírek, néhány rezgőnyár meg egy-egy keménykérű csertölgy színesíti az erdő fajösszetételét.

Az Ófehértói út mentén húzódó szigorúan védett terület idős faállománya talán még szebb, és aljnövényzete is hasonló. A szemben levő védett tölgyesbe lépve azonban meglepetéssel látvány fogadja a látogatót. A hatalmas természetű, évszázados tölgyek alatt az eredeti növényzetből már alig maradt valami: egy-egy páfrány, néhány szál szagos müge, erdei ibolya tengődik a vérehulló fecskefű, nagy csalán és tyúkhúr tömegében. A környező akácokból megállíthatatlanul betelepülő nitrofiták (nitrogénjelző) gyomok elárasztották az erdőt, és kiszorították a tölgyes jellemző növényeit. A cserjeszinten uralkodóvá vált a bodza, sőt az akác is megjelent. Sajnos egyre gyakrabban tapasztalhatjuk, hogy az akácok az eredeti flórát elszegényítik és uniformizálják.

Sétánk után túránkat a környező községek (Ófehértó, Baktalórántháza, Levelek, Napkor) XIII-XVI. században épült műemlék templomainak vagy a vajai Vay Ádám múzeumnak a megtekintésével is érdemes kiegészíteni.

DR. NAGY MIKLÓS